

університету доби Середньовіччя. Факультет являв собою самостійну відокремлену корпорацію, що керувалася власним статутом, володіла особистим майном і мала право на власну печатку. Вищим органом влади на факультеті були загальні збори викладацького складу (з-поміж магістрів і докторів наук), на які покладалася реалізація нормотворчої й розпорядницької функцій. Безпосереднє ж керівництво факультетом здійснював виборний декан.

Подальшого дослідження потребують питання запровадження факультетської структури в межах вітчизняних вищих навчальних закладів.

Література

1. Дем'яненко Н.М. Світова інтерпретація ідеї університету: методологія, теорія, досвід реалізації / Н.М. Дем'яненко // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 60–66.
2. Документы по истории университетов Европы XII–XV вв. : учеб. пособ. / [под ред. и с предисл. А. Е. Москаленко]. – Воронеж : Воронеж. пед. ин-т, 1973. – 157 с.
3. Зеленська Л.Д. Учена рада університету: історія, теорія, досвід : монографія / Л.Д. Зеленська ; Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковроди. – Х. : ХНАДУ, 2011. – 480 с.
4. Кавелин К.Д. Устройство и управление немецких университетов / К.Д. Кавелин // Собрание сочинений / К.Д. Кавелин. – СПб., 1899. – Т. 3. – С. 91–239.
5. Поляков М.В. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи / М.В. Поляков, В.С. Савчук. – К. : Генеза, 2004. – 416 с.
6. Суворов Н. Средневековые университеты / Н. Суворов. – М. : Типо-литогр. Кушерева и К., 1898. – 245 с.
7. Университет // Энциклопедический словарь / изд. Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. – СПб., 1902. – Т. 34А. – С. 751–803.

РЕВИНА Д.О.

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ЕПОХУ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (X–XVI ст.)

В умовах глобалізації та європейської інтеграції нашої держави знання іноземних мов та методик їх викладання стають одним із пріоритетних завдань освітньої діяльності України. В останні роки система навчання іноземних мов зазнає модернізації. Проте ґрунтовна позитивна перебудова стане можливою лише за умови вивчення здобутків минулого в цій царині. Так, дослідження історії навчання іноземних мов у закладах освіти України набуває актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що окремі аспекти вивчення історії навчання іноземних мов у національній системі освіти перебували в полі зору науковців. Цьому питанню присвятили свої праці Г. Антонюк, Н. Борисова, А. Долапчі, О. Мисечко, С. Мусійчук, Ю. Семенцова та ін. Однак зазначена проблема потребує більш ґрунтовної деталізації та систематизації.

Метою статті є виявлення і характеристика особливостей становлення та розвитку навчання іноземних мов в Україні в епоху Київської Русі та Московської Держави (X–XVI ст.).

Володіння іноземними мовами зважди вважалось ознакою високого розвитку культури. Дослідники [1; 5; 6] вважають, що в домонгольський

період на території України-Русі активно розвивалась освіта в результаті поширення християнства та входження в освітній простір Київської Русі навчання грецької мови. Існують відомості, що домовленості між київським князем Олегом у 911 р. та князем Ігорем у 944 р. із греками були складені саме грецькою мовою [1].

Ще у “Повісті минулих літ” (XII ст.) говориться: “Любив Ярослав (прим. ав. – Ярослав Мудрий) книги. Зібрав скорописців багато, і перекладали вони із грецького на слов’янське письмо. Написали вони книг велику силу, ними повчаються вірні люди і насолоджуються плодами глибокої мудрості. Велика користь від навчання книжного. Книги – мов ріки, які наповнюють собою увесь світ; це джерело мудрості, в книгах – бездонна глибина. В книгах – світло мудрості” [2].

Київський митрополит Климент Смолятич писав, що у XII ст. в Україні було 300–400 вчених, які добре володіли грецькою мовою [3]. У зазначений час освіта подекуди мала примусовий характер. Князь Володимир Святославич (роки правління: 978–1015) наказував збирати дітей заможних і знатних бояр та віддавати їх на “вчення книжне” вчителям, здебільшого грекам та болгарам [1, с. 31].

За часів правління Данила Галицького (1238–1264 рр.) вважалося цілком нормальним знання п’яти – семи мов. Так, за свідченням Володимира Мономаха, сина великого князя київського Всеволода Ярославича (роки правління: 1078–1093), його батько володів п’ятьма мовами: “Що умієте хорошого, то не забувайте, а чого не умієте, тому вчитесь – як батько мій, удома сидячи, знав п’ять мов, тому і честь від інших країн” [4]. Історики визнають, що серед цих мов були шведська (мова матері Всеволода), грецька (мова його дружини), латинська, польська та норвезька мови. Ці знання допомагали самостійно вести перемовини з іншими країнами, тому набували особливого пріоритетного значення серед інших навчальних предметів. Добре освіченим були й сини Володимира Мономаха, які “із греки та латини говорили їхньою мовою, яко руською” [1, с. 38].

Київська Русь із давніх часів мала дипломатичні відносини з іншими країнами. У цих умовах володіння іноземними мовами ставало обов’язковим. Знаходячись у центрі торговельних шляхів, Київська Русь була контактною зоною між Арабським Сходом та Західною Європою, підтримувала широкі торговельні зв’язки з багатьма країнами світу, сприяла значній активізації світової торгівлі. Різноманітні політичні, культурні зв’язки мала Русь із Візантією, тому грецька мова – мова релігії, науки та ділових відносин – була відома серед руських людей. Підтримувались зв’язки зі слов’янськими країнами – Болгарією, Чехією, Польщею, а також з Угорщиною, Німеччиною, Францією, Англією, Норвегією, Швецією та ін. З київськими князями підтримували родинні стосунки правлячі кола більшості європейських країн, що особливо прагнули поріднитися з великими князями могутньої Русі. Високий рівень економіки, культури, вдала дипломатична діяльність на міжнародній арені, підкріплювана силою зброї в боротьбі проти іноземних загарбників, широке використання здобутків

світової цивілізації висунули Русь на провідні позиції у Європі та принесли їй глибоку пошану найрозвинутіших країн тогочасного світу. Усі ці чинники сприяли широкому вжитку іноземних мов, а також активізації та розвитку іншомовної освіти.

Російський історик М. Сухомлинов зазначає, що на той час знання іноземних мов було доступним усім верствам населення Русі та набувалося під час практики, без застосування будь-якої методики [5]. Проте вже у XII ст. у Смоленську існувало училище, засноване 1180 р. князем Романом Ростиславовичем, де викладали грецьку та інші мови.

Отже, треба виділити таку рису, характерну для освіти доби Київської Русі, як відкритість до світу, активне запозичення, вбирання і використання для освітньої мети найкращих здобутків науки інших народів. Прикладом цього виступає орієнтація в освіті на її полімовність, широка викладацька та, як наслідок, перекладацька діяльність освітніх центрів.

Занепад культурного життя Київської Русі відбувся через монголо-татарське нашествя, внаслідок якого було розорено більшість великих міст – центрів тогочасної освіти. Було загублено або частково знищено велику кількість давньоруських рукописів, оригіналів та перекладів творів, які становили основу наукового вчення, що не могло не позначитись на стані освіти. Все це призвело до майже повного забуття традицій освіти, у тому числі й традицій іншомовної освіти, адже відпала необхідність вести дипломатичні відносини з якоюсь іншою державою, крім Золотої Орди.

Проте за період монгольського панування на території Русі все ж таки були люди, які володіли іноземними мовами. По-перше, це були колишні полонені, по-друге, відбувалась асиміляція окупантів із місцевим населенням. Завдяки цьому сучасна українська мова багата на запозичення із тюркської мови.

Упродовж XIII–XV ст. монастирі відіграли роль оплотів, що зберігали та поширювали українські традиції освіти, у тому числі і традиції іншомовної освіти. Тому саме релігія мала вирішальне слово при виборі іноземної мови.

У середині XV ст. значна частина українських земель, здебільшого Галичина, стала провінцією Польського королівства. Разом із цим була запроваджена католицька віра, що базувалась на латинській мові, яку згодом зробили офіційною на зазначеній території.

Відомо, що вибір між грецькою та латинською мовами означав вибір між православною та католицькою вірою. Тому православна церква, що являла собою основу тогочасної культури нашої держави, залишала за собою вибір мови та необхідних матеріалів для її вивчення.

Наприкінці XV ст. Золота Орда почала поступово втрачати панівні позиції та близилась до занепаду. Іван III Васильович (роки правління: 1462–1505) створив Московську Державу, що повільно входила у політичне та економічне життя Європи та світу. Поліпшення ділових зв'язків Росії з іншими країнами одночасно сприяло припливу іноземців до нашої держави та виходу її мешканців до Європи та Сходу. Пожвавлення міжкуль-

турної комунікації та активізація дипломатичної діяльності вимагало володіння іноземними мовами. На відміну від князів Київської Русі, які добре знали декілька іноземних мов, московські князі погано володіли навіть рідною мовою [6, с. 17]. Деякі священнослужителі, не володіли ні грецькою, ні латинською мовами.

Через загрозу ймовірної зовнішньополітичної кризи перед московськими князями постала необхідність підготовки вчителів іноземних мов для подальшого створення кадрів для дипломатичної та зовнішньої торговельної діяльності.

Оскільки бракувало кваліфікованих викладачів та спеціалізованих шкіл для вивчення європейських мов – латинської (міжнародної мови), німецької, шведської, польської, французької, італійської та східних мов – татарської, турецької, персидської тощо, спочатку запрошували викладати іноземців, які з тієї чи іншої причини знаходились у державі. Проте таке навчання було важко вважати якісним.

Вже у XV–XVI ст. на державному рівні були здійснені спроби покращити справу з недостатністю спеціалістів з іноземних мов. Московська Держава підтримувала та заохочувала прагнення своїх громадян навчатися закордоном, адже у 1549 р. розпочав свою роботу Посольський наказ, що мав справи з іноземними державами. Зобов'язанням Посольського наказу було мати штат з перекладачів різних мов. У 60-ті рр. XVII ст. штат налічував 8 перекладачів та 70 толмачів, що займалися виключно розмовними перекладами [1, с. 60].

Як відзначають науковці [6; 7], цар Іван Грозний (роки правління: 1533–1584) планував створити у Москві училище для викладання латинської та німецької мови, а у 1598 р. Борис Годунов мав на меті створити школи й університети для здобуття іншомовної освіти. Хоча, на жаль, ці прагнення не були остаточно реалізовані. Однак Борису Годунову вдалося відправити 18 хлопців за кордон, щоб вони вивчали там іноземні мови.

Першою спеціалізованою школою для вивчення іноземних мов вважають відкриту наприкінці XVI ст. школу при лютеранській церкві в Москві. Друга подібна школа відкрилась у Москві при офіцерській спільноті. У ній навчали всі верстви населення не тільки латинській та німецькій мовам, а й письму, лічбі та Закону Божому. Учні, що з успіхом закінчили в ній курс навчання, могли працювати в Посольському наказі.

Існують дані про те, що представники західноєвропейських країн пропонували російським царям відкрити навчальні заклади для юнаків на своїй території. Проте такі пропозиції мали завуальований намір поширення ідей католицизму поміж російської молоді, тим самим обернути країну в католицтво. Іван Грозний у 1582 р. відмовив пропозиції Папи Римського створити у Римі семінарію для російських учнів. У 1594 р. Борис Годунов отримав пропозицію від польського короля Сигизмунда III побудувати у Московській державі костьоли для поляків та відкрити при них училища для руських. Однак і ця пропозиція не отримала дозвіл від держави [8, с. 18].

Висновки. Отже, аналіз історико-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що на території Київської Русі навчання іноземних мов почалось із запровадженням християнства у X ст. Основними чинниками при виборі щодо застосування іноземної мови виступали політичні, економічні та соціальні події, що були в певний період розвитку держави.

Література

1. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР с древнейших времен до конца XVII в. / [Э.Д. Днепров, О.Е. Кошелева, Г.Б. Корнетов и др. ; отв. ред. Э.Д. Днепров ; АПН СССР, НИИ общ. педагогики]. – М. : Педагогика, 1989. – 479 с.
2. Повесть временних літ // Вітчизна. – 1980. – № 3. – С. 21–91.
3. Історія української культури. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
4. Поучение Владимира Мономаха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old-ru.ru/02-1.html>.
5. О языкознании древней России. – СПб., 1854. – 82 с.
6. Воевода Е. Распространение иностранных языков в Московском государстве в XIV–XVI веках / Е. Воевода // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика. – 2009. – № 2. – С. 16–21.
7. Карамзин Н. История государства Российского / Н. Карамзин. – Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – Т. 9. – 338 с.
8. Галкин А. Академия в Москве в XVII столетии / А. Галкин. – М., 1913. – 97 с.

ТКАЧЕНКО О.Б.

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНА БАЗА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ (50–60-х рр. ХХ ст.)

Відновлення та розвиток мережі ВНЗ УРСР у післявоєнні роки, щорічне збільшення прийому до них студентів сприяли швидкому кількісному зростанню кадрів радянських спеціалістів з вищою освітою. Водночас першочерговим завданням вищої школи в цей період було подальше підвищення рівня освіти та якості знань студентів.

Оскільки війна викликала помітне скорочення вчительських кадрів, до інститутів не повернулася значна частина науково-педагогічних працівників й аспірантів. Брак фахівців посилювався внаслідок непропорційного їх розподілу між окремими ВНЗ республіки. Значна частина кваліфікованих спеціалістів була зосереджена у вищих школах Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, тоді як вищі навчальні заклади, розташовані в невеликих містах, відчували в них гостру потребу. Бракувало викладачів з вченими ступенями та званнями, особливо в педагогічних інститутах.

З огляду на це до викладання нерідко залучались особи без достатньої загальної педагогічної освіти й необхідного досвіду роботи у ВНЗ. Так, не тільки доцентські, а й професорські посади здебільшого обіймали педагоги без учених звань та ступенів. У ВНЗ значного поширення набула практика сумісництва, яка не відповідала вимогам навчальних програм. Усе це негативно позначалося на якості підготовки спеціалістів, передусім на успішності студентів. Разом з цим держава мала гарантувати суспільст-